

Maria Ostrowschi

**SŁOWNICTWO Z ZAKRESU TECHNIKI LUDOWEJ
(PRZYGOTOWYWANIE POKARMÓW) W GWARZE GÓRALI
BUKOWIŃSKICH ZAMIESZKAŁYCH W NOWYM SOŁOŃCU
NA TERENIE RUMUNII**

Pierwsze prace dotyczące języka Polaków żyjących na terenie Bukowiny powstały w okresie przedwojennym. Mieczysław Małecki, autor pracy *Język polski na południe od Karpat (Spisz, Orawa, Czadeckie, wyspy językowe)*, wraz z rumuńskim językoznawcą Gr. Nandrișem przeprowadzili w 1938 r. badania sondażowe, mające na celu wyodrębnienie na terytorium Bukowiny polskich wysp gwarowych, które przez wiele lat pozostawały w obcojęzycznym otoczeniu.

W wyniku tych badań powstał referat pt. *Uwagi o polskich gwarach na Bukowinie*, w którym autorzy zapowiadali ukazanie się pracy zawierającej „nie tylko szczegółowy opis językowy gwar polskich w Rumunii, ale też obfity materiał gwarowy złożony z tekstów prozaicznych, pieśni oraz możliwie jak najobszerniejszego słownika”¹. Niestety wybuch drugiej wojny światowej przeszkodził im w realizacji tego przedsięwzięcia, a jak do tej pory słownictwo górali bukowińskich nie zostało jeszcze opracowane.

W okresie powojennym sytuacją języka polskiego na terenach dawnej Bukowiny interesowali się zarówno polscy jak i rumuńscy językoznawcy. Nie sposób nie przypomnieć tutaj kilku cennych publikacji takich, jak na przykład: *Polska gwara górali bukowińskich w Rumunii* E. Deboveanu², *Polska gwara trójjęzycznej wsi Kaczyki w Rumunii* S. Gogolewskiego³, *Język polski na Bukowinie do roku 1945* K. Feleszki⁴, a także artykuł E. Vrabie

¹ M. Małecki, G. Nandriș, *Uwagi o polskich gwarach na Bukowinie*, „Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności” 1938, t. XLIII, nr 3, s. 79.

² E. Deboveanu, *Polska gwara górali bukowińskich w Rumunii*, Wrocław 1971.

³ S. Gogolewski, *Polska gwara trójjęzycznej wsi Kaczyki w Rumunii*, Wrocław 1972.

⁴ K. Feleszko, *Język polski na Bukowinie do roku 1945*, [w:] *Studia nad polszczyzną kresową*, red. J. Rieger i W. Werenicz, t. VI, Wrocław 1991, s. 7–28.

pt. *Privire asupra localităților cu graiuri slave din Republica Populară Română* („Przegląd miejscowości z gwarami słowiańskimi na terenie Rumuńskiej Republiki Ludowej”)⁵.

Po roku 1990 odbyły się w Polsce liczne konferencje naukowe poświęcone Bukowinie, zarówno jej części ukraińskiej jak i rumuńskiej, które zaowocowały takimi publikacjami, jak: *Bukowina wspólnota kultur i języków*⁶, *Bukowina. Blaski i cienie „Europy w miniaturze”*⁷, *Bukowina po stronie dialogu*⁸, *O Bukowinie. Razem czy oddzielnie?*⁹

Osadnictwo polskie w południowej części Bukowiny to przede wszystkim wsie górali bukowińskich – grupy, którą trudne dzieje długo zmuszały do życia wśród innych narodowości.

Jak wiadomo droga górali na Bukowinę była długa i skomplikowana, nic więc dziwnego, że do ich gwary przedostały się zapożyczenia słowackie, niemieckie i ukraińskie. Jeśliby w jednym zdaniu chcieć przypomnieć ich wędrówkę, wyglądałoby to następująco: najpierw południowy Śląsk i pogranicze śląsko-małopolskie, potem okres w Czadeckiem na Słowacji, później, jak twierdzi M. Małecki, krótki czas w Galicji wschodniej, następnie zatrzymanie się w okolicach Czerniowca, aż w końcu osiedlenie się w Nowym Sołonce, w austriackiej wówczas Bukowinie. Należy dodać jeszcze, że po pierwszej wojnie światowej, kiedy to Bukowina przeszła pod panowanie rumuńskie, nie do uniknięcia było przedostanie się do gwary także wyrazów z języka rumuńskiego. Jak pisze K. Feleszko: „Bukowina stanowiła niezwykle mozaikę językową i wyznaniową. Żadna grupa etniczna czy wyznaniowa, ściśle na tej wąskiej przestrzeni współżyjąca ze wszystkimi pozostałymi grupami, nie mogła w sferze zwyczajów czy języka pozostać integralna”¹⁰. Nowy Sołonec powstał w 1834 r. Początkowo zamieszkiwało go zaledwie trzydzieści rodzin. Miejscowość ta położona jest w środkowej części okręgu suczawskiego i liczy obecnie ponad siedemset mieszkańców. Od wojewódzkiego miasta Suczawy leży w odległości 50 kilometrów.

Artykuł, którego podstawą materiałową są nagrane na taśmie magneto-fonowej odpowiedzi mieszkańców Nowego Sołonce na pytania „Kwestionariusza do badań słownictwa ludowego” (zeszyt 3) pod red. W. Doroszewskiego, ma na celu przedstawienie leksyki z zakresu techniki ludowej,

⁵ E. Vrabie, *Privire asupra localităților cu graiuri slave din Republica Populară Română* (Przegląd miejscowości z gwarami słowiańskimi na terenie Rumuńskiej Republiki Ludowej), „Romanoslavica” 1963, t. VII, s. 75–85.

⁶ *Bukowina wspólnota kultur i języków*, red. K. Feleszko i J. Molas, Warszawa 1992.

⁷ *Bukowina. Blaski i cienie „Europy w miniaturze”*, red. K. Feleszko, J. Molas, W. Strutyński, Warszawa 1995.

⁸ *Bukowina po stronie dialogu*, red. K. Feleszko, Sejny 1999.

⁹ *O Bukowinie. Razem czy oddzielnie?*, red. K. Feleszko, Piła-Warszawa 2000.

¹⁰ K. Feleszko, *Integracja językowa Polaków bukowińskich*, [w:] *Bukowina wspólnota kultur i języków*, red. K. Feleszko i J. Molas, Warszawa 1992, s. 69.

a mianowicie związanej z przygotowywaniem pokarmów. Pragnę zaznaczyć, iż nie otrzymałam odpowiedzi na wszystkie pytania kwestionariusza, ponieważ mieszkańcom albo nie są znane poszczególne desygnaty, jak np. studnia z żurawiem oraz to, co wiąże się z jej budową, albo określone przedmioty zaliczają się dziś do grona archaizmów rzeczowych, czyli nie są już używane, np. gliniane naczynia, stępa, żarna.

W czasie zbierania materiału leksykalnego starałam się, żeby uzyskane przeze mnie słowa wystąpiły w kontekstach. Wiadomo bowiem, że wyraz uzyskuje właściwe znaczenie dopiero w danym kontekście.

Podstawową jednostką jest artykuł hasłowy, składający się z następujących elementów:

- hasło podane w pisowni fonetycznej, ilustrującej wymowę gwarową,
- definicja powyższego hasła,
- kontekst – również w pisowni fonetycznej.

Wyrazy hasłowe podaję w formie podstawowej, tzn. rzeczowniki w mianowniku liczby pojedynczej, czasowniki w bezokoliczniku. Zaznaczam brak liczby pojedynczej lub mnogiej, staram się podać etymologie poszczególnych wyrazów, a także sygnalizuję obecność kalk frazeologicznych. Zebrane słownictwo porównałam ze *Słownikiem języka polskiego* A. Kryńskiego, J. Karłowicza i W. Niedźwiedzkiego (*Słownik warszawski*).

Zanim przejdę do przedstawienia materiału słownikowego, chcę zauważyć, iż podjęłam szerszą pracę nad słownictwem oraz słowotwórstwem gwary Górali bukowińskich. Artykuł niniejszy stanowi zatem fragment jednego z zagadnień, które wejdzie w skład większego opracowania. Wybór problematyki z zakresu przygotowywania pokarmów wynikał z faktu, iż przyrządzanie posiłków należy do najczęstszych czynności wykonywanych przez mieszkańców Nowego Sokoła. Dużym ułatwieniem w przedstawieniu zebranego materiału, a także w dalszych moich badaniach jest to, że jestem autochtonką, czyli gwara górali bukowińskich znam z autopsji – nadal posługuję się nią na co dzień w kontaktach z rodziną i ze wszystkimi mieszkańcami Nowego Sokoła.

ROZPALANIE OGNI

og'ín – 'ogień': *u nas też og'ín gvar'om*

SW notuje *ogiń* jako wyraz gwarowy

śarník – 'zapalka': *śarníkam'i še potpol'uje og'ín*

SW notuje *siarnik* jako wyraz gwarowy

kr'ešivo – przest. 'dawne narzędzie, którym rozpalano ogień': *dovno ne bylo śarníkuv i tym kr'ešivem kladl'i og'ín*

SW notuje *krzesiwo* w tym samym znaczeniu

- kr'em'eńica** – przest. 'kamień w krzesiwie': *kr'em'eńica / bo ňe každy kam'iň kr'esol ty iskry*
SW notuje *krzemień* w tym samym znaczeniu, natomiast *krzemienicę* w znaczeniu 'grunt krzemienisty'
- pruxno** – przestarz. 'materiał zapalny, którego używano dawniej do krzesiwa':
pruxno ňe bralo s tak'ego starego buka / i ňe go sušylo
SW notuje *próchno* w tym samym znaczeniu
- kr'esac** – przest. 'wzniecać ogień przy pomocy krzesiwa': *to kr'esal'i / s tego vyxožily tak'e iskry i tym ňe zapol'ovol og'iň*
SW notuje *krzesac* w tym samym znaczeniu
- iskra** – 'iskra': *jak ňe kr'eše to vyskakujom ty iskry*
SW notuje *iskra* w tym samym znaczeniu
- tr'oska** – 'trzaska, wiór': *bes tr'oskuv ňi možna naklažž ognja*
SW notuje *trzaska* w tym samym znaczeniu
- pol'anko** – 'mały kawałek drzewa na opał': *dyrva tr'eja por'ezaž i potem porumbač / i to som pol'anika*
SW notuje *polano* w tym samym znaczeniu; *polanko* podaje jako zdrobnienie od *polano*
- glovńa** – 'palące się polano': *k'edy paze ta glovńa ze šparxatu / to rob'i mock'i dymu f xalup'e*
SW notuje *głownia* w tym samym znaczeniu
- vungl'e** – bhp. 'węgiel': *u naz na raže tym'i vungl'am'i ešče ňe pol'om*
SW notuje *węgiel* w tym samym znaczeniu

PIEC, KUCHNIA I NACZYNIA

- šparxat** – 'piec do pieczenia chleba łącznie z kuchnią do gotowania': *na šparxaće ňe var'i ješč / i ňe p'eče xl'ip*
SW – brak
wyraz *šparxat* pochodzi z języka niemieckiego – *Sparhert*
- plyta** – 'płyta kuchenna': *na šparxaće z vyrxu to je plyta*
SW notuje hasło *plyta* w tym samym znaczeniu
- gratk'i** – bhp. 'krata pod paleniskiem, ruszt': *bes tyx gratkuf to / og'iň ňe xce gor'eć*
SW notuje gwarowe *gratka* z niem. *Geräth* w innym znaczeniu
- šuber** – 'zasuwa blaszana w kominie': *šuber muši byž rosuňuny / aby dym vyxožil na pol'e*
SW notuje *szyber* z niem. *Schieber* w tym samym znaczeniu
- gorček** – 'garnek': *ty gorčk'i ružne som / i v'iňkše i maj male*
SW notuje *garnczek* od *garnek* w tym samym znaczeniu

- nakryfka** – ‘przykrycie garnka’: *nakryfka'm'i še nakryvo načyňa*
SW notuje *nakrywka* jako zdrobnienie od *pokrywa* w tym samym znaczeniu
- ibryk** – ‘naczynie do gotowania wody na herbatę’: *ty ibryk'i som dobre / bo možna xytro zvar'iz vode*
SW notuje *imbryk* w tym samym znaczeniu
wyraz *ibryk* gwara przejęła z rum. *ibric*
- fandel'** – ‘naczynie płaskie z rączką, do smażenia; patelnia’: *na fandel'u še praży žimnok'i / i vajka*
SW – brak
słowo *fandel'* pochodzi z niem. *Pfanne*
- rynečka** – ‘niski, płaski rondel, z rączką lub z dwoma uszkami’: *na rynece še praży sluňina i m'insó*
SW notuje zdrobniałe *rynečka* od *rynka* z niem. *Rinne*
- patel'ňa** – ‘blacha, brytfanna’: *na patel'ni še p'eče xl'ib i ružne slotk'e bulk'i*
SW notuje *patelnia* w innym znaczeniu
- kazan** – ‘duży garnek do gotowania kartofli dla świń’: *f kazaňe še var'i maj mock'i žimnokuv i je na pare dñi*
SW notuje *kazan* jako wyraz gwarowy;
słowo *kazan* gwara przejęła z rum. *cazan*
- kaňka** – ‘blaszane naczynie do przechowywania mleka’: *f kaňkax še noši do ml'ečarňi ml'iko*
SW notuje hasło *kaňka* w innym znaczeniu
gwarowe *kaňka* pochodzi od słowac. *kanva*
- bl'ašečka** – ‘blaszany kubek’: *bl'ašečkom še p'ije vode*
SW notuje zdrobniałe *blaszczka* od *blacha* z niem. *Blech*
- gorneček** – ‘porcelanowe naczynie do herbaty lub kawy’: *ty gornečk'i som porcyjanove i z ñix še p'ije kava*
SW notuje *garneček* jako wyraz gwarowy
- poxarek** – ‘szklanka’: *ty poxark'i to v'incel' na xarbate i na p'ivo*
SW – brak
gwarowe *poxarek* pochodzi od rum. *pahar*
- porcyja** – ‘kieliszek do wódki’: *ty porcyj'k'i to som tak'e male / i ñim'i še p'ije gor'olka*
SW notuje *porcja* jako wyraz gwarowy
- taňurek** – ‘talerz’: *dovno ñe bylo taňurkuv byly tak'e bl'ašane m'isečk'i*
SW – brak
gwarowe *taňurek* pochodzi od słowac. *tanier*
- var'exa** – ‘duża łyżka używana do podawania potraw’: *var'exom še nal'evo na taňureg zupe čy boršč*
SW notuje *warzecha* jako wyraz gwarowy
- łyška** – ‘łyżka’: *łyškom še ji zupe / boršč / i každy mo doma lýšk'i / i lýžyčk'i*
SW notuje wyraz *łyżka* w tym samym znaczeniu

- v'idel'ec** – 'widelec': *dovno naved né bylo v'idel'cuf | al'e taraz uš každy mo*
SW notuje słowo *widelec* w tym samym znaczeniu
- nuž** – 'nóż': *noży to teš som ružne | maj v'elk'e do m'insa | maj male do*
škrobaňa žimńokuf
SW notuje *nóż* w tym samym znaczeniu
- solnička** – 'solniczka': *solnička muši zafše byž na stol'e*
SW notuje słowo *solniczka* w tym samym znaczeniu

PIECZENIE CHLEBA

- p'ec** – 'piec chlebowy': *f p'ecu p'ećeme xl'ib na šv'inta | bo stedy še p'eće maj*
mock'i boxynkuf
SW notuje *piec* w tym samym znaczeniu
- kaćupka** – 'narzędzie do poprawiania ognia w piecu': *kaćupkom jag né xce*
gor'eć | to še poprav'o dyrva
SW notuje zdrobniałe *kociubka* od *kociuba* z niem. *Kothschabe*
- ćosk** – 'narzędzie do wygarniania węgla z pieca': *ćosk'em jag zgor'om dyrva*
| to še vycungo ty vungl'e
SW notuje *ciosek* jako wyraz gwarowy
- noćasta** – przest. 'ciasto, którego dawniej używano do zakwaszania': *dovno te*
noćaste kladl'i jak p'ekl'i xl'ib žytñi
SW – brak
- roščynić** – 'przygotowywać ciasto na chleb': *še daje tam drožžy | še rosklući*
tak'e r'otk'e ćasto | i tak še roščyno
SW notuje *rozczynić* w tym samym znaczeniu
- rosnyć** – [o cieście]: *jak še roščyni | tr'eja go vym'inić | potem še go nexaje aby*
roslo
SW notuje *rosnąć* w tym samym znaczeniu
- koryto** – 'drewniane naczynie do rozczyniania chleba': *f koryće noil'ep'i še*
roščyno i še m'ini xl'ip
SW notuje *koryto* w tym samym znaczeniu
- łopata** – przest. 'przyrząd do wsadzania chleba do pieca': *łopatom to dovno*
fsazal'i boxynk'i s xl'eba žytñego do p'eca
SW notuje wyraz *łopata* w tym samym znaczeniu
- boxynek** [chleba]: *dovno rob'il'i tak'e fajne boxynk'i | i al'bo fsazal'i do p'eca*
| tag na goly p'ec | al'bo na l'istku s kapusty
SW notuje *bochenek* w tym samym znaczeniu
- krajk** – 'pierwszy kawałek chleba odkrojony od nowego bochenka': *gvar'om že*
jag žifćacka jezom krajčk'i | to beže l'ub'ež ix ćiścina
SW notuje zdrobniałe *kraiczek* od gwarowego *kraic*

- xl'ip** – 'chleb': *tak'i domovy xl'ip / dop'eru co vyčunghuny s p'eca / to je baržo smačny*
 SW notuje *chleb* w tym samym znaczeniu
- pampuška** – 'pączek': *pampušk'i še p'ečom na ostatk'i*
 SW notuje zdrobniałe *pampuszka* od gwarowego *pampucha* z niem. *Pfannkuchen*
- drožży** – blp. 'drożdże': *bez drožžyv nie up'eče še xl'eba*
 SW notuje *drożdże* w tym samym znaczeniu
- śitko** – 'sito': *mumka muši byž vyšota / a do tego tr'eja m'eć śitko*
 SW notuje zdrobniałe *śitko* od *sito*

NABIAL

- ml'iko** – 'mleko': *ml'iko je zdrove i smačne*
 SW notuje wyraz *mliko* jako wyraz gwarowy
- škop'ec** – 'naczynie do dojenia krów': *do škopcuf še doi ml'iko*
 SW notuje *szkopic* w tym samym znaczeniu
- cecka** – 'płótno do cedzenia mleka': *te cecke še klaže ve dvoje i še pr'ez nie ceži ml'iko*
 SW notuje słowo *cecka* jako wyraz gwarowy
- šara** – 'mleko, które daje krowa tuż po ocieleniu': *šara je žulta i gynsta / i je noi'epša dl'a čel'acka*
 SW notuje wyraz *siara* w tym samym znaczeniu
- v'erufka** – 'urządzenie do oddzielania śmietany od mleka': *v'erufkom še v'v'eruje ml'iko / a śm'etana je gynsta*
 SW notuje hasło *wirówka* w tym samym znaczeniu
- k'iśl'ak** – 'kwaśne mleko': *k'iśl'ak je dobry žimny / a k'edy člov'ek pr'iže zmyńčuny s car'iny / to se go smačne pop'ije*
 SW notuje słowo *kiślak* w innym znaczeniu
- śm'etana** – 'śmietana': *śm'etane še dodaje do jezyňa i do p'ečyňa*
 SW notuje wyraz *śmietana* w tym samym znaczeniu
- maslo** – 'masło': *maslo je dobre do kanapkuf / al'e tež jako l'ik / k'edy bol'i šyja*
 SW notuje *masło* w tym samym znaczeniu
- maśl'onka** – 'maślanka': *jak še zrob'i maslo / to co še nexaje to je maśl'onka*
 SW notuje *maślanka* w tym samym znaczeniu
- maśnička** – 'naczynie do wyrobu masła': *taras ty dr'ev'ane mašničk'i to malo xto moj taraz rob'om maslo f kańkax*
 SW notuje zdrobniałe *maśniczka* od gwarowego *maśnica*
- toporka** – 'laska z podziurkowanym krążkiem na końcu do robienia masła': *bes topork'i ni možna zrob'iz masla*
 SW notuje gwarowe *taporka*

- ogr'evač** – 'ogrzewając oddzielić twaróg od serwatki': *ml'iko k'isle pomalu tr'eja go podgr'oč | go pr'ecežić | i tak še rob'i syr | to še nazyv'e ogr'evač syr*
 SW notuje *ogrzewać* w tym samym znaczeniu
- servotka** – 'serwatka': *servotke dajeme xudob'e*
 SW notuje gwarowe *syrwatka*
- syr** – 'twaróg': *s tak'ego šv'ižego syra | to dobry vyxoži syrnik*
 SW notuje *syr* jako wyraz gwarowy
- vajko** – 'jajko': *dobr'e je jak som vajka doma | bo al'bo do języňa al'bo do p'ečyňa*
 SW notuje *wajce* jako wyraz gwarowy
 wyraz *vajko* gwara przejęła ze słowac. *vajce*
- žultko** – 'żółta część jajka': *jak še do mock'i žultkuv do p'ečyňa | to vyxoži fajne žulte často*
 SW notuje *żółtko* w tym samym znaczeniu
- b'ultko** – 'biała część jajka': *b'ultka tež do p'ečyňa som dobre | často stedy je puxk'e*
 SW notuje gwarowe *białtko*
- škarlupa** – 'skorupka jajka': *ty škarlupk'i to my dajeme kurom | uny še stedy l'ep'i nesom*
 SW notuje gwarowe *szkarłupa*

POTRAWY Z MIĘSA

- m'inso** – 'mięso': *z m'insa to ružne języňa še rob'om*
 SW notuje *mięso* w tym samym znaczeniu
- m'inso šv'ińsk'e** – 'wieprzowina': *m'inso šv'ińsk'e to je v žim'e bo stedy každy r'eže šv'ińe*
 SW – brak
 wyrażenie gwarowe *m'inso šv'ińsk'e* jest kalką z rum. *carne de porc*
- m'inso krufsk'e** – 'wołowina': *u nas to m'inso krufsk'e | xyba že še stañe že krove zduje i dor'ezajom | al'e inacy to krovuv ñe r'ezajom*
 SW – brak
 w gwarze *m'inso krufsk'e* jest kalką z rum. *carne de vitā*
- m'inso ofče** – 'baranina': *taraz už malo xto tr'im'e ofcy | al'e m'inso ofče možna kup'ić*
 SW – brak
 w gwarze *m'inso ofče* jest kalką z rum. *carne de oaie*

- xušp'el'ina / stužińec** – 'galaretką z nówek': *jak še zar'eže šv'ine to še rob'i z noguv i z glovy xušp'el'ine / vol'ašxto gvar'i stužińec*
SW notuje gwarowe studzieniec
- k'iška** – 'kaszanka': *k'išk'i še rob'om z ryżem / s xl'ebem / teš s kyrv'om*
SW notuje słowo *kiszka* w tym samym znaczeniu
- prażyć / škvar'ić** – 'smażyć mięso na tłuszczu': *gvar'om i prażyž i škvar'ić / jako xto je naučuny / a to m'inso tr'eja sprażyž aby še ne zepsulo*
SW notuje *prażyć, skwarzyć* w tym samym znaczeniu
- var'ić** – 'gotować': *ješć tr'eia var'ić codńa*
SW notuje *warzyć* w tym samym znaczeniu
- sluńina** – 'słonina': *sluńina še vynži / potem še daje do sol'i*
SW notuje wyraz *słonina* w tym samym znaczeniu
- sadło** – 'sadło': *sadło še top'i / a ta maść še daje do zatopovańa m'insa*
SW notuje *sudło* w tym samym znaczeniu
- maść** – 'smalec': *maść to še daje do jeżyńa / do kapusty do žimńokuf*
SW notuje hasło *maść* w innym znaczeniu
- špyrka** – 'skwarka': *ty špyrk'i som dobre dovaž do jeżyńa*
SW poprzedza wyraz *špyrka* kwalifikatorem *staropolski*

POTRAWY JARSKIE

- škrobać** [ziemniaki stare, młode]: *žimńok'i tr'eja škrobać / i potem var'iž al'bo prażyć*
SW notuje gwarowe *szkrobać*
- šlupa** – 'łupina': *šlupy ze žimńokuv daje me xudob'e*
SW notuje gwarowe *szlupa*
- tr'ić** – 'trzcę': *tr'ić tr'eja žimńok'i na pl'ack'i / al'bo burak'i na salate*
SW notuje gwarowe *trzcę, trzyć*
- tarl'uško** – 'tarka': *na tarl'ušku še tr'i žimńok'i / burak'i / markv'e*
SW notuje staropolskie *tarło* w tym samym znaczeniu
- osux** – 'rodzaj wypieku ze startych ziemniaków': *osux še p'eče na patel'ni v rul'e čy f p'ecu*
SW notuje *osuch* w innym znaczeniu
- pl'acek** – 'potrawa ze starych ziemniaków pieczona na patelni': *pl'ack'i to še p'ečom na fandl'u / i xoc' tež ze žimńokuf tr'ityx / to inakšy majom smak / niż osux*
SW notuje słowo *placek* w tym samym znaczeniu
- žimńok'i štuxane** – 'tłuczone ziemniaki': *v l'eče k'edy še iže do car'iny / to xytro še poštuxo žimńok'i / i še ji z ml'ik'em k'islym*
SW – brak

- kul'ac** /ciasto/: *často tr'eja kul'až iak se rob'om p'erog'i čy pampušk'i*
SW podaje gwarowe *kulać*
- kul'adlo** – 'wałek': *žeby roskul'ać tak čińutko často to tr'eja kul'adlo*
SW – brak
- gryśik** – blm. 'kasza manna': *z gryśiku se var'i kaše na ml'iku / to v'incel' mal'učk'e žeći iezom*
SW notuje gwarowe *gryśik*

PRZETWORY Z OWOCÓW

- pov'idla / marmul'ada** – 'powidło, marmulada': *pov'idla to se rob'i ze śl'ifkuv a marmul'ada z iapkuf*
SW notuje gwarowe *powidło, marmulada*
- borkan / sloik** – 'słoik': *iak se uvar'om pov'idla / to se daje do borkanuf čy sloikuf / a potem do p'ivnicy*
SW notuje *sloik* w tym samym znaczeniu
wyraz *borkan* gwara przejęła z rum. *borcan*
- v'ino** – 'wino': *v'ino z v'inoxradu je noj'epše / rob'iom tež z iapkuv i s tr'eśni*
SW notuje *wino* w tym samym znaczeniu
- p'ivo** – 'piwo': *p'ivo je dobre v l'eće i zimne*
SW notuje wyraz *piwo* w tym samym znaczeniu
- žim'inžana** – 'szklane naczynie do przechowywania wina': *ty žim'inžany som po p'inžešund uk / i tam se tr'im'e v'ino*
SW – brak
gwara przejęła słowo *žim'inžana* z rum. *damigeana*
- kolek** – 'korek': *kolkam'i se zatykaiom skl'unk'i*
SW notuje *kolek* w innym znaczeniu
- l'ijka** – 'lejek': *l'ijkom l'axcy se l'eje do skl'unk'i*
SW notuje gwarowe *lejka*

SMAKI

- slotk'i** – 'słodki': *slotk'e som cuk'erk'i / ružne m'odovnik'i*
SW notuje *słodki* w tym samym znaczeniu
- sluny** – 'słony': *jezyńe za slune to ne je zdrove*
SW notuje *słony* w tym samym znaczeniu
- goršk'i** – 'gorzki': *p'elunka je baržo gorska / var'om z nej xarbate na žolundek*
SW notuje gwarowe *gorski*
- k'isly** – 'kwaśny': *s k'islej kapusty som dobre golumpk'i*
SW opatruje hasło *kisły* kwalifikatorem *staropolski*

POSILKI

śńodańe – 'śniadanie': *na śńodańe to kawa z ml'ik'em / czy vajko al'bo xl'ib z maslem*

SW notuje gwarowe *śniedanie*

poledńe – 'obiad; pora dnia': *v l'eće ni ma času var'ić poledńa*

SW notuje gwarowe *polednie* w tych samych znaczeniach

podv'ečorek – 'posiłek przedwieczorny': *kosary jag idom kościć tag nad v'ečur / to b'erom podv'ečorek*

SW notuje *podwieczorek* w tym samym znaczeniu

v'ečer'a – 'kolcja': *jak pr'ize člov'eg zmyńčuny s car'iny / to navež mu še nie xce var'iz v'ečer'i*

SW notuje *wieczerza* w tym samym znaczeniu

jezyńe – 'jedzenie': *na vesel'u to rob'om ruźne jezyńa*

SW notuje *jedzenie* w tym samym znaczeniu

Zaprezentowany przeze mnie materiał leksykalny można by podzielić na cztery grupy, a mianowicie:

1) słownictwo zgodne z językiem ogólnopolskim, np.

iskra, płyta, głońna, lyška, v'idel'ec, nuž, solńička, p'iec, koryto, lopata, śm'etana, masło, v'ino, p'ivo, slotk'i, gryşik;

2) słownictwo zgodne z innymi gwarami polskimi, np.

og'iń, śarńnik, var'exa, ml'iko, xl'ip, cecka, syr, śkarłupa, śłupa, poledńe;

3) słownictwo występujące w innym znaczeniu niż w polszczyźnie ogólnej, np.

patel'na, k'iśl'ak, maść, osux, kolek;

4) słownictwo zapożyczone, które dzieli się na trzy podgrupy:

a) słowackie:

kańka, tańurek, vajko,

b) niemieckie:

gratk'i, śuber, fandel', rynečka, kaćupka, pampuška, śparxat,

c) rumuńskie:

ibryk, kaban, poxarek, borkan, źim'inżana.

Przedstawione słownictwo tylko po części ilustruje sposób mówienia dzisiejszych mieszkańców Nowego Solańca. Zapożyczanie wyrazów z innych języków i dialektów wynikało z potrzeby nazywania nowych, nieznanych wcześniej przedmiotów czy pojęć.

We wspomnianym już artykule M. Małeckiego i G. Nandriśa, autorzy wychodzą od porównania tych cech fonetycznych i morfologicznych, które różnią język polski i słowacki, by dojść do wniosku, że gwara Górali bukowińskich jest niewątpliwie polska, natomiast zapożyczenia słowackie pozostają poza jej systemem językowym.

Terminologia pochodzenia niemieckiego charakterystyczna dla Bukowiny w erze austriackiej, w dużej mierze zdezaktualizowana po roku 1918, reprezentuje warstwę doraźnych zapożyczeń z języka wówczas dominującego. Jeśli chodzi o pożyczki rumuńskie, to dziś głównym ich źródłem są kontakty ludności miejscowej z rodowitymi Rumunami na przykład w pracy, w szkole, w wojsku. Poza tym pewne zapożyczenia rumuńskie przejmowane są w związku z potrzebą nazywania nowych desygnatów, dla których brakuje odpowiednich określeń w zasobie słownikowym tamtejszych Polaków.

Na zakończenie pragnę zauważyć, że Nowy Sołonec jest dość jednolity w swej pierwotnej, ludowej kulturze. Wszyscy mieszkańcy tej wsi posługują się dobrze zachowaną polską gwarą. Nie bez znaczenia jest bardzo silna tradycja kulturalno-językowa i przywiązanie ludności do swej mowy. Fakt, że gwarą Górali bukowińskich pozostawała poza terytorialnymi granicami polszczyzny sprawił, że do dnia dzisiejszego zachowała ona – co stwierdzają także inni językoznawcy badający tę gwarę – niemal nietknięty przez wpływy ogólnopolskie system głosowy i gramatyczny¹¹. Jest ona do chwili obecnej gwarą żywą, używaną na co dzień przez wszystkich członków wiejskiego społeczeństwa, niezależnie od wieku, wykształcenia czy powiązania z innymi grupami społecznymi.

SKRÓTY

- blm. – brak liczby mnogiej
- blp. – brak liczby pojedynczej
- niem. – niemiecki
- przest. – przestarzały
- rum. – rumuński
- słowac. – słowacki
- SW – *Słownik języka polskiego* A. Kryńskiego, J. Karłowicza, W. Niedźwiedzkiego, Warszawa 1900–1927 (*Słownik warszawski*)

¹¹ Por. *Przedmowa tłumacza* S. Gogolewskiego do pracy E. Deboveanu pt. *Polska gwara górali bukowińskich w Rumunii*, Wrocław 1971, s. 5.

Maria Ostrowschi

VOCABULARY IN THE DOMAIN OF POPULAR TECHNIQUE (THE PREPARATION OF FOOD) IN THE DIALECT OF THE INHABITANTS OF NOWY SOŁONIEC

The first polls on the speech of Poles in Bucovina were done in 1938 by the linguists M. Małecki and G. Nandriș. Following their research, which was meant to delimit the localities with Polish speech, the authors published the paper *Notes on Polish dialects in Bucovina*, in which they announced their intention to continue to study these dialects. Unfortunately, the outbreak of the Second World War did not allow them to bring their project to life. After the war ended, Polish dialects constituted a research field, both for Polish linguists and also for the Romanian ones.

The first colonists, after having emigrated from Poland, more precisely from Silesia and Małopolska, to Slovakia (the environs of the town Czadca), then again to Poland (at that time Galitia) settled in the surroundings of the town Czerniowce around the year 1800. From there they continued their journey, founding the village Nowy Sołonec in 1834. As speciality bibliography up to date does not deal with lexical issues, the present article offers a short vocabulary in the domain of popular technique i.e. the preparation of food.